

Charta 77 dnes a zítra [1990]

Charta 77 představuje docela zvláštní fenomén jak způsobem svého vzniku a dalšího působení, tak obsahem a smyslem svého základního prohlášení, které bylo zveřejněno v prvních dnech roku 1977. Okolnosti, které tehdy vzniku Charty předcházely a které Chartu 77 provázely, mohou mít určitý význam pro objasnění některých stránek tohoto fenoménu, ale nemohu jej vysvětlit, aniž by se jim ztrácelo to nejpodstatnější. Sama myšlenka byla dost prostá: vláda a stát se zavázaly mezinárodními smlouvami respektovat základní lidská a občanská práva aktem ratifikace dvou mezinárodních dokumentů a tak se tyto dokumenty staly součástí našeho právního řádu. První dokument Charty 77, podepsaný prvními třemi mluvčími, filozofem Janem Patočkou, diplomatem a historikem Jiřím Hájkem a dramatikem Václavem Havlem, upozornil na závažné rozpory mezi československou právní a vůbec společenskou skutečností a mezi ratifikovanými dokumenty, a hned také nabídl pomoc při jejich odstraňování. Vláda, úřady a tisk na to reagovaly nepřiměřeně velkou protiakkcí, která vyústila v pravý opak toho, co bylo záměrem. Panická reakce prozradila, že politické vedení nikdy nemělo v úmyslu se smyslu ratifikovaných dokumentů držet, a zároveň představovala první jejich masivní porušení. Z jednorázového dokumentu, po němž mohla následovat docela kultivovaná jednání u stolu, se stal program pro mnoho dalších let. Málokdo mohl očekávat, že Charta 77 bude představovat to, čeho jsme pak byli svědky: navzdory šikanám, perzekucím a mnohým absurdním soudním rozsudkům, jež se pokoušely z mezinárodních závazků učinit roztrhaný cár papíru a z myšlenky lidských práv pouhý ideologický nástroj, jehož ostří se může podle potřeby obracet sem i tam, získávala lidská a občanská práva na závažnosti, pronikala do povědomí lidí — samozřejmě především všude tam, kde se dostávali do nerovného konfliktu s mocí — a probouzela smysl pro právo, spravedlnost a také právní myšlení.

Až potud by mohlo vše vypadat tak, že po pronikavé změně naší vnitřní situace se další aktivita Charty 77 stane problematickou, ne-li přímo zbytečnou. Každým dalším krokem si budeme upevňovat svůj právní řád, budeme si budovat kontrolní mechanismy na základě zkušeností v jiných demokratických zemích, občané budou mít všechny předpoklady pro to, aby se v případech nespravedlivých rozhodnutí mohli bránit a odvolávat. Proto má mnoho lidí jak mimo Chartu, tak řada jejích signatářů dojem, že Charta ve své dosavadní podobě ztrácí svou oprávněnost nebo přinejmenším schopnost účinně pracovat. Někteří se podjali práce v jiných seskupeních, organizacích, hnutích a stranách, a jiní jsou přesvědčeni o nutnosti základních změn Charty 77, které by prospěly její větší akceschopnosti. V obou případech je však nedoceněno právě to, čím je Charta 77 specifická a přímo jedinečná, a to nejenom v naší společnosti, ale i ve společnostech našich sousedů z bývalého sovětského bloku a dokonce i ve srovnání s mnoha organizacemi v západních zemích, které rovněž usilují o zvýšení respektu k základním lidským a občanským právům a o možnosti lepšího uplatňování lidských svobod ať už v jejich vlastních společnostech, ať už, a to mnohem častěji, ve společnostech, kde jsou lidská práva ještě hojně porušována.

Rád bych při této příležitosti vyslovil své přesvědčení, že po vnější stránce by se nemělo na podobě Charty 77 nic měnit, zejména nikoliv to, co vyplývá v této věci ze základního dokumentu. Pro usnadnění některých organizačních záležitostí by snad mohl být ustaven maličký sekretariát, aby napříště zatížení mluvčích bylo co nejmenší a aby se mohli plně věnovat záležitostem podstatným. Ve změněných

podmínkách se ovšem i to, co se nemění, stává nutně čímsi jiným. Bude třeba rozvažovat o tom, co se dnes při nezměněných zásadách z Charty 77 stane, respektive co se z ní může a má stát. Všichni víme, že ani nejlépe spravované občanské společnosti se nevyhnou nesnázím a krizím a také nejrůznějším nespravedlnostem. Tam, kde jsou nejhorší a nejnápadnější nemoci překonány a odstraněny, dostávají se do popředí nemoci do té doby málo rozšířené a někdy i zcela neznámé. To platí jak pro organismus, tak pro obec, pro společnost. Západní společnosti vykazují celou řadu chorob, s kterými bychom už dnes měli počítat. Jistě k tomu přibudou i mnohé naše vlastní, specifické pro období přechodu k novému uspořádání občanských záležitostí. Nepochybně tu vznikne mnoho nových příležitostí, při nichž Charta 77 při naprosto nezměněných zásadách bude muset plnit nové, někdy od dosavadních velmi odlišné úkoly.

Obecně a velmi zkráceně by bylo možno zdůraznit především dva z nich. Charta 77 nikdy nepředstavovala politické uskupení s příslušným programem, ale sledovala základní mravní imperativ, na němž je myšlenka lidských práv a svobod založena. Z toho vyplývá dvojitý úkol: myšlenkově je zapotřebí lidskou svobodu a nezadatelná práva na ní založená, nově pojmut a zdůvodnit, neboť dosavadní přirozenoprávní ideologie je neudržitelná a jiná nebyla dosud vypracována. To je úkol spíše intelektuální a povahou svých nároků bude vyžadovat značnou profesionalitu možných řešitelů. Druhý úkol však zůstává svou šíří výzvou pro každého. Lidský individuální i společenský život v moderních společnostech ztrácel svou mravní dimenzi. Charta 77 představovala v minulých letech nejen politickou a všeobecně občanskou, ale také a de facto především mravní autoritu. Právě tuto svou autoritu by si měla udržovat, hájit a prohlubovat, neboť přinejmenším dosud je v tom ohledu nenahraditelná pro zdůrazňované povědomí nejužší, ale specifické spojitosti mezi mravní kvalitou a politickou kvalitou občanského života. To je něco, co nelze očekávat přinejmenším pro nejbližší dobu od církví, protože si něco takového zatím ani nezačaly uvědomovat. A přesto se Charta církvi něčím podobá: není to společenství s konkrétními, omezenými zájmy a cíli, ale její cíle nikdy nejsou na dosah a její úkoly nikdy nekončí. Proto nekončí ani potřeba její další existence, pokud se svým zásadám nezpronevěří.

Čs. rozhlas, 18. 3. 1990